

УДК 378.12.663 (477)

Ніна ЖУРАВСЬКА
м. Київ**Підготовка викладачів вищої аграрної школи:
європейський стандарт освіти**

У статті визначені напрями підготовки викладачів вищої аграрної школи відповідно до європейських стандартів освіти. Визначено перспективний шлях вдосконалення загальнопедагогічної підготовки викладачів професійної школи України на основі творчого застосування позитивного західноєвропейського досвіду в сучасних умовах реформування професійно-педагогічної освіти України і можливості її інтеграції в міжнародне академічне співтовариство.

З розвитком технічного прогресу продуктивна праця стала поділятися, головним чином, на два види. Перший, звичайно, пов'язують з первинним ринком праці. Він є складними видами діяльності фахівців, вимагаючи формального навчання, яке, у свою чергу, дає перспективи для професійного зростання і відносні гарантії збереження робочого місця. Для більшості громадян основним є переважно цей ринок праці, оскільки передбачається, що його працівники можуть справлятися з різними ситуаціями і вносити свій творчий внесок у вдосконалення і раціоналізацію робочого процесу. Так званий вторинний ринок праці є сферою виробничої діяльності, для якої або зовсім не потрібно освіти і високої кваліфікації, або досить обмежених навиків і умінь. Цей ринок пропонує низьку заробітну платню і часто безробіття. У більшій частини населення він не користується популярністю, оскільки від його працівників чекають правильного виконання інструкцій, чіткого дотримання технології і закону. Не дивлячись на зміни, що відбулися в загальному світі зайнятості, образи цих двох ринків продовжують жити в думках тих, хто управляє ними і готує для них працівників¹. Такий стан речей повністю відповідає принципу наукового управління, який обґрунтувавав нідерландський учений Фредерік Уїнслоу Тейлор. На його думку, цей принцип визначав організацію праці як в промисловості, так і в аграрній сфері впродовж 90 років 20-го століття і сприяв появі упевненості особистості, що в умовах технічного прогресу поляризації професійної компетенції на цих двох ринках праці зростатиме. Іншими словами, первинний ринок праці складатиметься з мінімально навчених і компетентних працівників. Загальновідомо, що система освіти є віддзеркаленням процесів, що відбуваються в суспільстві, організації праці. Фредерік Уїнслоу Тейлор стверджує, що учням слід надавати різні типи освіти. Він вважає, що тим, хто одержує перший тип освіти призначено управляти і планувати; вони повинні вчитися в загальноосвітніх школах, що дають можливість отримувати ґрунтовну підготовку. Відповідно до другого типу освіти учням призначено задовольняти потреби вторинного ринку праці. Слід зазначити, що професійна підготовка викладача аграрного вищого навчального

¹<http://www.comparative.edu.ru>

закладу має свої недоліки і прорахунки, так методологічні прорахунки, що допускаються в проектуванні, здійсненні підготовки і підвищенні кваліфікації викладачів вищої аграрної школи, виступають джерелом непрофесіоналізму як певної частини педагогічних кадрів, так і майбутніх фахівців за напрямом базової освіти. Самі викладачі відзначають такі основні недоліки в підготовленості до професійно-педагогічної діяльності: невисокий загальнокультурний рівень; відсутність широти наукового кругозору; не дуже глибокі пізнання в своїй наочній області; недостатню практичну підготовленість у області методики навчання; несформовані уміння творчо працювати й активізувати творчу діяльність студентів тощо. Необхідність розробки нової концепції і системи професійно-педагогічної підготовки викладача вищої аграрної школи обумовлена як недоліками, що раніше накопичилися, так і новими соціально-економічними, соціокультурними умовами розвитку суспільства і реформування вищої аграрної школи. Нова структура суспільства і економіки сільського господарства зумовила нову структуру, нові продукти аграрної освіти, нові види освітніх послуг і їх високу якість². Проте спостерігається відставання вищої аграрної школи від реформування економіки сільського господарства і всіх сфер суспільного життя.

На думку відомих вчених ще не досягнуте необхідне поєднання руху виробництва, ринку праці й освітніх послуг. На жаль, сьогодні можна стверджувати, що система підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів в Україні недостатньо враховує нове соціальне замовлення вищої аграрної школи і її викладацького корпусу³. Це підтверджує актуальність теми нашого дослідження і дозволяє виділити провідні суперечності: між об'єктивною необхідністю реформування вищої аграрної школи і станом викладацьких кадрів; між назрілою потребою здійснення на новому якісному рівні професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів і вузькопредметним підходом, що зберігся, до вирішення цього завдання. Актуальність дослідження в соціально-практичному плані визначається тією значущістю, яку набуває розробка науково обумовленого змісту професійно-педагогічної підготовки викладача, комплексу навчально-програмного забезпечення і його впровадження. У науково-теоретичному плані актуальність дослідження визначається необхідністю вирішення суперечності між об'єктивною потребою в розробці і постійному оновленні змісту професійно-педагогічної підготовки викладача, адекватного його професійно-педагогічній діяльності та не відпрацьованістю теоретичних і методичних основ його проектування і формування. У процесі дослідження нами визначені основні положення, які стосуються проектування і формування змісту професійно-педагогічної підготовки викладачів вищої аграрної школи. Головною метою проектування і формування змісту професійно-педагогічної підготовки є забезпечення відповідності між змінами суспільних, особових потреб і перспективами розвитку науки, техніки, виробництва, економіки, культури і віддзеркаленням їх в цілях і змісті підготовки викладачів; основні методологічні підходи в проектуванні і формуванні змісту професійно-педагогічної підготовки -

² Джуринский А.И. Реформы зарубежной школы: Надежды и действительность. - М.:Знание, 1989.- 80 с.

³ Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: Монографія/За ред. Н.Г.Ничкало, В.О.Кудіна.-К.:Вибір, 2002.-322 с.

системно-функціональний підхід, що припускає виділення структури і змісту наочних і міждисциплінарних знань, адекватних основним функціям, що реалізує викладач у його професійно-педагогічній діяльності; особистісно - діяльнісний підхід, орієнтований на формування особи майбутнього фахівця і цілісної професійно-педагогічної діяльності; інтеграційний підхід, що дозволяє синтезувати міждисциплінарні знання, уміння, навички, необхідні викладачу в його професійно-педагогічній діяльності; проектування і формування змісту професійно-педагогічної діяльності регулюється сукупністю загальнопедагогічних і специфічних принципів (системності; цілісності; міждисциплінарності й інтеграції; принципом відповідності змісту професійно-педагогічної підготовки перспективам і пріоритетам науково-технічного, соціально-економічного і соціокультурного розвитку; принципом динамічності; принципом відповідності теоретичних і практичних знань сформованим професійно-педагогічним умінням; принципами гуманізації, індивідуалізації і диференціації); процес проектування і формування включає три етапи: визначення і обґрунтування цілей; передпроектний аналіз професійно-педагогічної діяльності; проектування змісту професійно-педагогічної підготовки на рівні системи.

В основі дослідження проблеми підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів лежить системно-функціональний і особистісно-діяльнісний підходи до проектування і формування змісту професійно-педагогічної підготовки. Бо, як впливає з наших досліджень, "викладач вищої школи", на жаль, це не спеціальність і не кваліфікація. Це посада, яку, як правило, займають випускники-відмінники. Поводяться ці люди по-різному. Одні течуть за течією, переймаючи, "інтуїтивний" досвід у колег, інші, які хочуть йти далі, вимушені звертатися до незвичної для них психолого-педагогічної літератури. Нерідко трапляється характерний для методики навчання професійно-орієнтованих дисциплін жанр - наукова робота без результатів, бо модель традиційного навчання це засвоєння готових знань, відчужених від діяльності, що формує їх зміст.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження (Б.Г.Ананьєва, С.Я.Батишева, Б.Л. Вульфсона, Б.С. Гершунського, С.У.Гончаренка, Л.И. Гурьє, А.Н. Джуриного, А.І.Дьоміна, І.А.Зязюна, М.В. Кларіна, В.В.Краєвського, А.Н.Леонтьєва, П.Г.Лузана, З.А. Малькової, В.М.Мацька, М.І.Махмутова, Н.Д. Никандрова, Н.Г.Ничкало, Л.П.Пуховської, С.Л.Рубінштейна, В.К.Сидоренка; за кордоном питаннями змісту інженерної освіти і підготовки викладачів у вищій технічній школі займалися наступні дослідники: З.Пудловський (Австралія), А.Мелецинек (Австрія), П.Дарвалл (Австралія), Ж-Л.Мартінан (Франція)) дозволив визначити вихідні позиції дослідження: аналіз навчально-програмної документації вищих навчальних аграрних закладів з орієнтації студентів на викладацьку діяльність; спостереження (пряме і непряме) за діяльністю студентів і слухачів на лекціях, семінарських і практичних заняттях, аудиторній самостійній роботі під керівництвом викладача; педагогічний експеримент з апробації змісту професійно-навчально-педагогічної освіти на основі досягнень європейської педагогічної науки; вивчення проявів найтипівіших утруднень викладачів, встановлення залежності їх прояву від досвіду, стажу роботи у вищому аграрному навчальному закладі; визначення професійної компетенції студентів і слухачів; про-

форієнтаційна робота серед студентів вищих аграрних навчальних закладів із відбору потенційних викладачів; інформаційне забезпечення педагогічного корпусу як важливого напрямку в системі аграрної освіти. Теоретичні методи (аналогія, моделювання, системний підхід) дозволили виявити специфічні для досліджуваного процесу суперечності, їх структуру, обґрунтувати моделі професійно-педагогічної діяльності і змісту професійно-педагогічної підготовки викладача вищого аграрного навчального закладу. Методи дослідження включали й історичний підхід, який дозволив більш глибоко розкрити загальні і специфічні тенденції розвитку системи підготовки викладача аграрного вищого навчального закладу. Експериментальній апробації піддавалися практично всі навчальні дисципліни і види діяльності студентів і слухачів, включаючи педагогічну практику, курсові і випускні кваліфікаційні роботи. Достовірність результатів дослідження забезпечувалася використанням фундаментальних робіт із формування особи фахівця, професійної діяльності, змісту освіти; комплексу емпіричних і теоретичних методів, адекватних меті і предмету дослідження; відповідністю моделей професійно-педагогічної підготовки і професійно-педагогічної діяльності викладача; математичною обробкою даних. Аналіз наукової літератури з різних аспектів підготовки викладацьких кадрів для аграрної освіти дозволяє зробити висновок про те, що педагогічні проблеми підготовки викладачів для вищих аграрних навчальних закладів практично не розглядалися. Тому нерідко розробка змісту професійної підготовки фахівців з різних напрямів, її навчально-програмне забезпечення здійснюються на емпіричному рівні (на основі досвіду, що склався, інтуїції), без необхідних початкових теоретичних і методичних концепцій. Це обумовлено помилковим уявленням про те, що можна обійтися без спеціальної теорії і технології розробки змісту освіти і навчально-програмного забезпечення.

На відміну від України у змісті загально педагогічної підготовки сучасного викладача у вищій школі західноєвропейських країн домінує ідея розвитку особи самого педагога, і вона відображає основні прогресивні тенденції реформування педагогічної освіти в сучасному світі. Концептуальними положеннями з реформування загально педагогічної підготовки викладачів професійної школи економічно розвинутих Європейських країн є: фундаменталізація загально педагогічної освіти; гуманізація загально педагогічної освіти; органічний зв'язок теорії з практикою; інтеграція в загальноєвропейську освітню систему; сприяння становленню "європейської особи"; спадкоємність вузівського і післявузівського етапів як основи безперервної освіти викладачів професійної школи. У цьому розумінні, на наш погляд, цікавим є досвід Франції. У Франції університетські інститути підготовки викладачів (IUFM) вважаються якнайкращими навчальними закладами для тих, хто хоче стати викладачем. Тут проводиться підготовка до основних конкурсів системи Національної Освіти. Іноземний студент, що не є громадянином однієї з країн Європейського Союзу, не може викладати у Франції, навіть маючи диплом IUFM, якщо тільки їм не буде одержане французьке громадянство. Але деякі країни визнають французький диплом. Університетські інститути підготовки викладачів (IUFM) є незалежними навчальними закладами, що відносяться до одного або декількох університетів. Вони готують до здачі конкурсних іспитів на право викладання в навчальних закладах дошкільної освіти (дитячий садок) на заміщення вакантної посади "викладача початкової школи" (CAPİ); початкової (школа) на отримання Сертифікату на право викладання в середній

школі (CAPES); середньої (коледжі і ліцеї) на отримання Сертифікату на право викладання в технічному навчальному закладі (CAPET). Для того, щоб викладати у вищих навчальних закладах, необхідно пройти підготовку в університеті: одержати ступінь агреже, диплом про поглиблені дослідження, диплом про вищу спеціалізовану освіту. Прийом іноземних студентів здійснюється на основі конкурсу. Для того, щоб взяти участь у конкурсі, іноземний студент повинен мати диплом, що дає право на отримання вищої освіти у себе на батьківщині і проучитися, щонайменше, 3 роки у вищому навчальному закладі своєї країни. Якщо студент успішно складає конкурсні іспити з однієї із програм IUFM, то будучи громадянином однієї з країн, що не входять в Європейський союз, він зможе викладати у себе на батьківщині, але не у Франції. Якщо студент має на меті викладати у Франції, він буде зобов'язаний одержати Сертифікат про право викладати в приватних учбових закладах (CAFEP). Іноземні студенти можуть також підготувати Сертифікат на право викладання в приватному навчальному закладі (CAFEP). Для цього студенти повинні одержати в ректораті академії приватної освіти тимчасовий дозвіл Представництва⁴. Тільки на підставі даного дозволу можливе їх зарахування в один із Університетських інститутів для підготовки Сертифікату CAFEP. Ще одна проблема викладача у вищій школі західноєвропейських країн торкається навчання професійних дисциплін, переважаючих у курсах неуніверситетських вищих навчальних закладів. Ці дисципліни звичайно включають семінари або лабораторні роботи, і викладачі стоять перед завданням поєднання аудиторної і практичної підготовки. Професійне навчання часто вимагає високої компетенції: багато професій (наприклад, архітектура, проектування) вимагають здібності до візуалізації; інші (традиційні ремісничі професії, технічні професії, деякі сфери охорони здоров'я) певної технічної майстерності; у багатьох випадках потрібні особливі між особові навички, наприклад здібність до командної роботи і спілкування; нарешті, ряд професій вимагає володіння прикладними і нестандартними формами читання, математикою, хімією й іншими загальноосвітніми дисциплінами. Викладачі, що здійснюють професійне навчання, повинні знаходити рівновагу між інтересами різних типів слухачів: студентів, охочих одержати навички на тривалий термін; працевластів, що вимагають короткострокової ефективності; і, нарешті, особливостей механізмів ліцензування і тестування для отримання атестатів. Методиці навчання загальноосвітніх дисциплін приділяється набагато більше уваги, ніж методиці навчання у сфері бізнесу, технічних дисциплін, охорона здоров'я або інших професійних сферах, за винятком Німеччини (Achtenhagen and Grubb, 2001). Таким чином, викладання професійно-орієнтованих дисциплін в багатьох аспектах складніше, ніж академічних, а джерел інформації і методичної підтримки від держави менше. В науковій літературі украй мало уваги приділяється питанням підготовки викладачів вищих навчальних закладів (в попередніх звітах ОЕСР, в серії звітів з окремих країн, підготовлених Eurydice і названих "Two Decades of Reform in Higher Education in Europe: 1980 Onwards", або порівняльних роботах, подібних Huisman and Kaiser (2001) або Kirsch, Beernaert, and Norgaard (2003). Якщо коледжі й університети хочуть реалізувати свій потенціал у поліпшенні викладання порівняно з університетами, їм слід надавати більше уваги підтримці інновацій в освітній підготовці.

4 <http://www.edufrance.ru>

Аналіз зарубіжного досвіду виявив тенденції до технологізації відкритої освіти (ВО). Іншими словами, зарубіжні дослідники ВО відзначають необхідність широкого впровадження в навчальний процес різних технічних засобів підтримки навчання. Одна з самих передових ідей у області використання персонального комп'ютера (ПК) - реалізація широкої різноманітності способів навчання. Актуальність дослідження технологій побудови інтелектуальної навчальної системи (ІНС) у вищій школі західноєвропейських країн не тільки не зменшується, а навпаки, все більш посилюється. Справедливі зауваження, що стосуються трудомісткості такого шляху, високих вимог, що висувуються, до кваліфікації виконавців. Але переваги, що полягають в збільшенні мобільності студентів, підвищенні технологічності процесу навчання і підвищенні вимог до кваліфікації педагогів повинні стати, на наш погляд, мотором структурних змін в економіці нашої країни, їх гарантією. Тільки почавши рух в цьому напрямі ми знову зможемо стати конкурентноздатними в світі і не тільки на сировинному ринку.

Підготовкою викладачів аграрних вищих навчальних закладів України за спеціальністю "Професійне навчання" займаються декілька навчальних закладів: Національний Аграрний університет (на педагогічному факультеті, що заснований у 1963 року, готують також і студентів за спеціальністю "Педагогіка вищої школи"), Миколаївський ДАУ, Подільський ДАА, Харківська інженерно-педагогічна академія, Херсонський державний університет (на інженерно-технологічному факультеті у 1998 р. була створена кафедра професійного навчання для викладання дисциплін спеціальності 8.010104 "Професійне навчання"). Але по великому рахунку викладачів вищої аграрної школи не готують. Важливою ланкою роботи на факультетах, кафедрах вищих навчальних закладів з орієнтації студентів на викладацьку діяльність, є наукова діяльність студентів і слухачів, яка в основному зосереджена в наукових гуртках. Напрямами діяльності наукових гуртків є: розробка технології щодо виготовлення лабораторного оснащення для навчального процесу у вищих навчальних закладах; розробка авторських програм і навчально-методичних посібників із професійно-орієнтованих дисциплін за профілем підготовки фахівців; індивідуалізація навчання студентів вищих навчальних закладів; проведення наукових конференцій, олімпіад, професійних конкурсів.

Отже, перспективним шляхом вдосконалення загальнопедагогічної підготовки викладачів професійної школи України є те, що на основі творчого застосування позитивного західноєвропейського досвіду в сучасних умовах реформування професійно-педагогічної освіти України можлива її інтеграція в міжнародне академічне співтовариство. Пріоритетними напрямками діяльності вищих навчальних аграрних закладів з орієнтації студентів на викладацьку діяльність мають бути: віддзеркалення в змісті освітніх програм сучасних тенденцій розвитку освіти (створення загальноєвропейського освітнього простору - видача дипломів міжнародного зразка з присвоєнням кваліфікації "Європейський викладач аграрного вузу"; інтеграція знань; якість освіти; впровадження нових сучасних педагогічних технологій створення єдиного інформаційно-освітнього середовища; задоволення потреб економіки сільського господарства); проведення наукових досліджень, використання інноваційного підходу в освіті; створення адаптивних навчально-методичних комплексів для програм перепідготовки і підвищення кваліфікації викладачів; підготовка на-

укових кадрів з професійної освіти; участь у державних проектах, пов'язаних з модернізацією і розвитком системи аграрної освіти; розвиток співпраці з вітчизняними і зарубіжними організаціями, що працюють у сфері підготовки викладачів вищих аграрних навчальних закладів.

Стаття надійшла до редакції 29.11.06

Нина ЖУРАВСКАЯ

Подготовка преподавателей высшей аграрной школы: европейский стандарт образования

Резюме

В статье определены направления подготовки преподавателей высшей аграрной школы в соответствии с европейскими стандартами образования. Определен перспективный путь совершенствования в общих чертах педагогической подготовки преподавателей профессиональной школы Украины на основе творческого применения позитивного западноевропейского опыта в современных условиях реформирования профессионально-педагогического образования Украины и возможной ее интеграция в международное академическое содружество.

Nina JURAVSKA

Preparation of teachers of high agrarian school: European standard of education

Summary

In the article there are certain directions of preparation of teachers of high agrarian school in accordance with the European standards of education. The perspective way of perfection in the general lines of pedagogical preparation of teachers of professional school of Ukraine is certain on the basis of creative application of positive західноєвропейського experience in the modern terms of reformation of professionally-pedagogical formation of Ukraine and possible its integration in an international academic concord.